

शुक्रं संकल्प्य ज्ञानमिच्छेत्तदुपपादयति स्त्रीसंगाभावेऽपि संकल्पजं रजः स्त्रीरामः यथा अभ्येति तथैव मनोवहानाडी शुक्रं सृजति ॥ २ ॥ त्रीणि अन्तरसो मनोवहानाडी संकल्पश्चेति बीजा नियस्य तृतीजमित्युपपाठः ॥ २ ॥ भूतानां शुक्रोद्रेकादनुलोमप्रतिलोमगमनाद्गणसंकरकारिकां विद्युर्विचारयेयुः विचार्य विरागाः दग्धदोषाः निर्वासनाः ॥ २ ॥ देहानवाप्तौ अनुष्ठेयांतरमाह गुणानामिति मनसैव गुणसाध्यं निर्विकल्पत्वं आगम्ययोगबलेनासाद्य मनोवहं सत्यलोकाप्रदं पूर्वोक्तं शुषुभ्राख्यनाडी मार्गं प्रति अंतकाले प्राणानुद्वेगं यन्विमुच्यते कः यः देहकर्मदेहनिर्वाहमात्रार्थं कर्म यस्य बाह्यप्रवृत्तिश्चान्यइत्यर्थः ॥ २ ५ ॥ देहबंधच्छेदे योगमार्गं क्रममुक्तिदमुक्त्वा जीवन्मुक्तिकं रजः ज्ञानमार्गमाह भवितेति मनसो विश्वात्मकस्य ज्ञानं भविता भविष्यति कीदृशं तत्ज्ञानं मन एव प्रजायत इति स्वप्नद्वसर्वविषयाकारं भवतीति एतज्ज्ञानवतः फलमाह मंत्रसिद्धं प्रणवोपास्ति सिद्धं मनः नित्यं अनादिमाया मंत्रसत्त्वं विरजं निर्वासनं ज्योतिष्मत्प्रकाशवत्सर्वज्ञं सर्वशक्तिं च भवति यथोक्तं वासिष्ठे विगतवासनमाशुविपाशतामुपगतं मन आत्मतयोदितं यदभि स्वप्नेऽप्येवं यथाभ्येति मनः संकल्पजं रजः ॥ शुक्रं संकल्पजं देहात् सृजत्यस्य मनोवहा ॥ २ २ ॥ महर्षिर्भगवानत्रिर्वेदतच्छुक्रसंभवं ॥ त्रिवीजमिन्द्रदेवत्यं तस्मादिन्द्रियमुच्यते ॥ २ ३ ॥ यैवैशुक्रगतिं विद्युर्भूतं संकरकारिकां ॥ विरागादग्धदोषास्तेनाप्नुयुर्देहसंभवं ॥ २ ४ ॥ गुणानां साम्यमागम्य मनसैव मनोवहं ॥ देहकर्मानुद्वेगानां तंतकाले विमुच्यते ॥ २ ५ ॥ भविता मनसो ज्ञानं मन एव प्रजायते ॥ ज्योतिष्मद्विरजो नित्यं मंत्रसिद्धं महात्मनां ॥ २ ६ ॥ तस्मात्तदभिधाताय कर्म कुर्यादकल्मषं ॥ रजस्तमश्च हित्वेह यथेष्टां गतिमाप्नुयात् ॥ २ ७ ॥ तरुणाधिगतं ज्ञानं जरादुर्बलतां गतं ॥ विपक्षबुद्धिः कालेन आदत्ते मानसं बलं ॥ २ ८ ॥ सुदुर्गमि वपंथानमतीत्य गुणबंधनं ॥ यथापश्येत्तथादोषानतीत्यामृतमश्नुते ॥ २ ९ ॥ इति श्रीमहाभारतेशांतिपर्वणि मोक्षधर्मपर्वणि वार्ष्णेयाध्यात्मकथने चतुर्दशाधिकद्विंशततमोऽध्यायः ॥ २ १४ ॥

वांच्छति तद्भवति क्षणात्सकलशक्तिमयो हि महेश्वर इति ॥ २ ६ ॥ तदभिधाताय मनोनाशाय अकल्मषं निवृत्तिरूपं यथायेन प्रकारेण इष्टांगतिमोक्षं ॥ २ ७ ॥ जरादुर्बलतां तृतीया तत्कृतार्थेनेति समासः मानसं बलं संकल्पं आदत्ते संहरति काले पूर्वभाग्येन न तु दृष्टयोग्यतया ॥ २ ८ ॥ गुणादेर्देहेन्द्रियादयस्तदेव बंधनं ॥ २ ९ ॥ इति शांतिपर्वणि मोक्षधर्मपर्वणि नैलकंठे ये भारतमावदीपे चतुर्दशाधिकद्विंशततमोऽध्यायः ॥ २ १४ ॥

वाहाध्यायेन वागिति ॥ ३ ॥ अथ वेत्यप्यर्थे भूतानुक्तं पयापि मनसः संगं बंधं पश्येत् यथोक्तं कृपया पिकृतः संगः पतनायैव योगिनां इति संदर्शयन्नाह भारतस्यैव षणपोषणमिति ॥ ४ ॥ ५ ॥